

La destinació dels arxius alemanys contemporanis després de la Segona Guerra Mundial

Klaus Oldenhage

Cap del Departament Internacional de l'Arxiu Federal (Koblenz)

1. Introducció

“La democràcia autèntica, per definició i per principis, no hauria de perpetuar les injustícies d’una dictadura”. Aquesta és la frase més destacable de les que he sentides en la presentació de l’últim informe sobre els documents catalans a Salamanca. Per a un alemany com jo, que des del dia 8 de gener de 1973 s’ha consagrat professionalment, amb ben poques interrupcions, a la tasca de reduir els problemes arxivístics que han generat dues dictadures alemanyes de tendències diferents, ha estat especialment encoratjadora. Des d’aquell dia he estat al capdavant del procediment de restitució dels arxius alemanys confiscats pels Aliats i altres estats estrangers, i de les relacions arxivístiques entre la República Federal d’Alemanya (RFA) i la República Democràtica Alemanya (RDA). Des de 1990, també he supervisat la integració dels arxius centrals de l’Alemanya de l’Est en els antics arxius federals de l’Alemanya Occidental (Bundesarchiv). Aquesta última tasca es pot considerar més o menys conclosa amb l’excepció, però, d’alguns casos molt concrets que esmentaré més endavant. La primera encara s’està duent a terme.

Atès que el dret internacional relatiu a la transferència d’arxius a un lloc diferent del de la seva creació és inexistent o, com a mínim, no proporciona als arxiviers les directrius legals necessàries, els arxiviers alemanys ens vam veure obligats a establir una sèrie de principis professionals, sense oblidar la importància moral i política dels crims comesos pels règims nazi i comunista. En l’aspecte legal, organitzar els arxius després de la reunificació d’Alemanya va resultar considerablement senzill, ja que la Llei del tractat d’unificació, de 23 de setembre de 1990, esmenava d’una manera satisfactòria la Llei d’arxius federals, de 8 de gener de 1988, pel que fa als documents públics. Després de la Segona Guerra Mundial, a la República Federal d’Alemanya es va concedir molt poca importància a les diverses competències arxivístiques, tant a escala federal com estatal. Per això, hauria centrat el meu discurs exclusiva-

ment en l'àmbit federal, però no ho farà després de constatar la importància que tenen les relacions entre les institucions arxivístiques centrals i autonòmiques en el cas de Catalunya.

2. L'Alemanya ocupada i dividida

Quan una guerra acaba amb la rendició incondicional d'un dels bàndols, sol passar que les potències victorioses confisquen els documents de l'oponent derrotat, fins i tot aquells que no tenen cap utilitat per administrar el territori conquerit. Els fonaments legals d'aquestes mesures en acabar la Segona Guerra Mundial a Alemanya els vam trobar a la Llei núm. 2 del Consell de Control Aliat, aprovada el 10 d'octubre de 1945, en virtut de la qual es confiscaven els arxius i els documents de les seixanta-dues organitzacions nazis dissoltes. La documentació dels espantosos crims que va perpetrar el règim nazi va merèixer una atenció especial per a aquells que no van ser testimonis directes, per exemple, de l'alliberament dels presos dels camps de concentració. Sens dubte, els documents alemanys tenien un interès real per a les potències victorioses, les quals, entre altres usos, els van presentar com a prova durant els judicis contra els principals responsables dels crims nazis. Amb aquesta finalitat, no solament es van confiscar els materials originals en les institucions centrals o superiors del Reich central, del partit nazi i de les forces i els organismes d'ocupació, sinó també els documents de procedència estatal o del Reich regional, i els documents en poder de les autoritats governamentals locals i, fins i tot, de particulars.

Durant la planificació de les operacions d'ocupació, els Estats Units i el Regne Unit, plenament conscients de la importància dels documents alemanys, van assignar especialistes a les unitats d'espionatge i contraespionatge. Quan va acabar la guerra, tots dos països van arribar a un acord legal relatiu a la gestió i l'explotació de la documentació alemanya confiscada, segons el qual calia respectar rigorosament l'ordre registral i el context documental originals de cada document, és a dir, en cas que se sostragués algun document amb alguna finalitat, calia retornar-lo exactament al seu lloc després d'haver-lo fet servir. Permeteu-me reproduir a continuació un paràgraf summament lúcid, professional i ben articulat que va publicar l'Oficina dels Estats Units per al Govern Militar d'Alemanya (OMGUS) el 17 de març de 1947 i que va redactar el departament jurídic d'aquesta mateixa oficina:

"Per naturalesa, els arxius són autòctons tant en l'origen com en la utilitat. La confiscació d'aquests arxius els fa pràcticament inútils per a l'objecte amb el qual van ser concebuts i pel qual s'han conservat. Alguns tenen un interès exclusivament històric: són relíquies que els pobles civilitzats reconeixen com a pertanyents per dret als habitants als quals han estat llegats. Normalment, a la resta del món aquests arxius

es coneixen per la seva vinculació a la història d'una nació, d'una localitat dins d'una nació o, fins i tot, d'una única família. A menys que hi hagi raons ineludibles d'interès públic que en justifiquin la confiscació, el fet que un altre país sostregui per la força aquests arxius als seus hereus històrics implicaria destruir el valor tradicional i sentimental que tenen per a ells, i provocaria una forta commoció en la consciència pública”.

Si aquest raonament tingués un reconeixement internacional, la major part dels problemes relacionats amb la transferència d'arxius es podria solucionar amb una gran facilitat. Es pot comprovar que, en general, els Estats Units s'han regit per aquesta filosofia, encara que potser no pas amb la promptitud que haurien volgut els alemanys.

Recordem, primer de tot, que els móns oriental i occidental van registrar una evolució molt diferent durant la divisió d'Alemanya, entre 1945 i 1990. Malgrat que la Unió Soviètica va ser la primera potència ocupant que va retornar a «la seva» Alemanya els arxius i els documents confiscats, les possibilitats reals que a la pràctica van tenir els investigadors de consultar aquell material van ser més que limitades fins al 1989. En primer lloc, cal destacar que, desobeint tots els principis i l'ètica arxivística, immediatament després de tornar de Moscou i, per descomptat, en endavant es va autoritzar els arxivers de la policia política (la Stasi) a extreure qualsevol arxiu o document que consideressin necessari, fins i tot pàgines soltes, del grup documental o recull registral al qual pertanyia. En segon lloc, encara va ser pitjor el tractament que, vulnerant l'interès de la institució a la qual representaven, els arxivers del Partit Comunista van infligir als documents. D'aquest maltractament encara avui en patim les nefastes conseqüències. Tot i que durant el breu govern democràtic de Lothar de Maizière a la RDA el 1990 els Arxius del Partit i els de l'Estat central de la RDA es van posar d'acord pel que fa a la transferència dels arxius confiscats a l'Estat central de la RDA, la situació dels arxius nazis sostrets per la Stasi no es va resoldre fins al moment de la reunificació. Ara bé, no s'ha dubtat mai que els arxius considerats nazis que es van crear de manera artificial s'han de destruir amb observança del principi de procedència. Arran d'un projecte específic que s'està desenvolupant a Berlín, hem de facilitar a les institucions arxivístiques de l'Estat competent, el govern local, l'Església, les empreses i els particulars tots els arxius que els pertoquin d'acord amb les seves competències professionals.

El Govern de la RFA, amb seu a Bonn, va aprofitar la relativament prompta –encara que, com sabem des de 1990, incompleta– devolució dels documents alemanys confiscats per la Unió Soviètica a la RDA per instar els aliats, com va fer un bon nombre de vegades el canceller Konrad Adenauer, a retornar els seus arxius no a Potsdam sinó al Bundesarchiv, establert a Coblença el 1952. La devolució dels documents alemanys confiscats (molts dels quals havien esdevingut arxius, Archivgut, en l'accepció alemanya del terme grec) va estar propiciada, d'una banda, per la pressió que van exercir tant l'opinió pública com el

Parlament i, de l'altra, per la necessitat del Govern i, particularment, del Ministeri d'Interior de tenir accés a la informació arxivada per raons administratives i legals. Les potències occidentals, fent cas omís a aquesta necessitat, van obligar la República Federal d'Alemanya a esperar fins al 1956, any en què, després d'un llarg procés burocràtic, es va arribar a l'acord de retornar els documents al Ministeri d'Afers Exteriors alemany. Els anys següents, el Bundesarchiv, actuant en nom del Govern Federal, es va encarregar de portar a terme les negociacions amb dues de les tres potències occidentals per recuperar els documents d'altres organismes alemanys que romanien sota la custòdia d'aquestes potències.

La qüestió de si Alemanya, com a responsable de la Segona Guerra Mundial, tenia o té dret a reclamar el retorn dels materials d'arxiu que li van ser confiscats no constitueix només un tema de dret internacional, sinó també de moralitat. Fins i tot si la pregunta no es planteja d'una manera tan oberta, sinó que es formula exclusivament atenint-se a criteris legals, s'ha de concedir que les reclamacions alemanyes, al marge de la manera com s'efectueïn, són úniques tant en naturalesa com en importància. Entre els arxius de procedència pública i privada alemanys, dipositats en diversos països europeus i en altres no europeus, es poden diferenciar diversos grups. Els documents regionals d'Alemanya, dels territoris ocupats i de les antigues colònies alemanyes s'han d'analitzar detalladament per determinar el context en el qual s'emmarquen les diverses reclamacions.

Si bé no existeixen reclamacions per a la devolució dels arxius creats en les antigues colònies i els antics protectorats alemanys, en cas que existissin no tindrien raó de ser si ens atenim als fonaments polítics i acatem el principi de llegat cultural comú definit per la UNESCO. No obstant això, atès l'enorme interès professional que suscita la reproducció de materials arxivístics d'aquest àmbit, fins avui el Bundesarchiv ha fet un gran esforç per recuperar els materials pertinents per mitjà d'adquisicions o d'intercanvis amb altres països africans i del Pacífic. En aquest sentit, és del tot lògic que oferim els microfilms de l'Oficina Colonial del Reich central als països en desenvolupament; malgrat que, en teoria, aquest oferiment no és coherent amb el principi de procedència.

No hi ha un consens internacional, ni legal ni professional, sobre si els materials arxivístics dels organismes i les forces d'ocupació haurien d'estar dipositats en els països ocupats o en els països ocupants. La nostra política ha estat no reclamar la cessió de cap document de les administracions dels estats ocupants, encara que estem convençuts que els documents de les forces armades alemanyes que no pertanyen al territori d'altres països s'haurien de restituir a Alemanya.

Compremem l'interès dels historiadors dels països antigament ocupats a no retornar els documents relatius als seus països que es van confiscar a Alemanya. I ho acceptem, sempre que aquests documents sur-

tin a la llum dins del territori del país ocupat. No obstant això, d'acord amb el principi de procedència adoptat internacionalment, els documents originats en el territori de l'Alemanya actual s'haurien de retornar a Alemanya, al marge de la pertinença o l'interès que puguin tenir.

Als anys setanta, les qüestions polítiques, legals i d'arxiu històric relacionades amb aquest tema van mantenir ocupada la UNESCO durant molt temps i van conduir, el 1978, a l'adopció d'una resolució per part de l'Assemblea General. Aquesta resolució es va fonamentar en investigacions fetes per erudits en la matèria, que, per portar a terme la seva tasca, van acatar els principis del Consell Internacional d'Arxius. Amb les respostes a un qüestionari, el Bundesarchiv de la RFA va declarar el seu acord fonamental amb les solucions multilaterals generals, la finalitat de les quals era dotar les opinions professionals amb un valor que fos vinculant internacionalment. Això no obstant, un dels requisits és que tots els països apliquin aquests principis en tots els casos.

En el cas que no es pactin aquestes solucions, caldrà tenir present que una aplicació purista dels principis arxivístics teòrics no solament és impossible, sinó que, a més, no tindria cap sentit. La transferència dels arxius resultant dels constants canvis territorials registrats a gairebé tot Europa i en altres continents, en particular a partir de la Pau de Westfàlia el 1648 i fins avui, requeriria una inversió administrativa insostenible. D'altra banda, els esforços per eliminar conflictes mitjançant la reproducció o la reconstrucció dels arxius estan resultant summament constructius. Per tal d'evitar malentesos recalcaré que el nou terme "segon productor", que cada cop s'està fent servir més, no s'ha d'aduir mai injustament per excusar conductes de mala voluntat o d'indolència a l'hora de restaurar adequadament arxius que han rebut un tractament incorrecte. Una de les recomanacions del Consell internacional d'Arxius/UNESCO a la qual s'al·ludeix al final de l'apartat 17 de la ponència catalana i segons la qual *"els documents confiscats i la documentació creada per organismes que actuen per repressió s'han de conservar en un arxiu únic"* mai no ha estat observada pel Bundesarchiv.

3. Relacions amb els països involucrats

3.1. Estats Units d'Amèrica

Després d'arribar a un principi d'acord l'any 1956, les relacions entre els Arxius Nacionals dels Estats Units i el Bundesarchiv han estat del tot satisfactòries i, fins i tot, es podrien titllar d'amistoses. L'endarreriment en l'execució de l'acord va ser inevitable, ja que, fins i tot en un grau superior al del Regne Unit, es van filmar tots els documents alemanys importants a Alexandria, en les proximitats de Washington, abans de ser retornats a Alemanya. Aviat es va fer palès

que el programa de filmació no podia avançar a la velocitat que haurien volgut els alemanys. Com a resultat del programa de filmació, avui dia hi ha unes cent guies en els Arxius Nacionals dels Estats Units que descriuen els documents alemanys, cosa que permet als investigadors d'arreu del món encarregar microfilms a Washington i preparar-se per tractar els originals en paper que hi ha en el Bundesarchiv. Per a la gestió pràctica dels arxius, les descripcions nord-americanes dels documents alemanys van resultar també molt útils, ja que van permetre localitzar els documents que romanien als Estats Units després del procés de filmació.

Per norma general, els arxivistes alemanys tenen el suport professional, moral i, de vegades, fins i tot polític de l'Administració i del Servei Nacional de Documents i Arxius dels Estats Units (NARA i NARS, respectivament, en les sigles angleses). Heus aquí un exemple il·lustratiu d'aquest suport moral. Robert Wolfe, del NARA, ha servit al seu país com a expert en documents alemanys confiscats i ha tingut accés, entre altres, als informes de persones relacionades amb el règim nazi guardats en el Centre de Documentació de Berlín i transferits a Alemanya l'1 de juliol de 1994, i ha pronunciat diverses vegades una frase —que, segons que em consta, no s'ha publicat mai— que convida a la reflexió. És la següent: *“Per a mi, el fet que una nació perdi una guerra no implica que perdi també el seu dret a la privacitat”*.

Aquesta confiança recíproca va conduir, sense gaires dificultats, a emprendre un projecte únic, desenvolupat entre el 1977 i el 1980, que va permetre a un grup d'arxivistes alemanys descriure i microfilm a Washington els documents dels Estats Units per al Govern Militar d'Alemanya (1945-1949), fins i tot abans que haguessin passat trenta anys des de la seva creació.

La restitució a Alemanya dels documents confiscats per part dels Estats Units encara no s'ha completat. A principis de setembre de 2002, la NARA i el Bundesarchiv van acordar continuar cooperant activament en aquest àmbit.

Més arduos i menys fructífers resulten els esforços que va fer el Bundesarchiv per recuperar els arxius alemanys confiscats per altres institucions públiques o privades nord-americanes. No és la meua intenció incrementar aquestes dificultats esmentant noms. Per tant, permeteu-me simplement agrair als Arxius Nacionals l'excel·lent cooperació que ens han brindat al llarg de dècades.

3.2. Regne Unit

L'endarreriment en l'execució pràctica de l'acord assolit l'any 1956 amb el Regne Unit també va ser inevitable, atès que es va decidir filmar els documents alemanys d'importància abans de retornar-los. L'acció més recent a favor del Bundesarchiv ha estat la transferència dels docu-

ments de la marina, i en particular dels submarins, per part del Ministeri de la Marina britànic l'any 2001.

Igual que els Arxius Nacionals nord-americans, i fent gala del mateix esperit de cooperació que els Estats Units, l'Oficina de Documentació Pública de Londres va permetre als arxivers alemanys del Bundesarchiv i als arxius estatals afectats descriure i microfilmarels documents de l'anomenada Comissió de Control del Govern Militar britànic.

Els problemes que encara no s'han resolt en les relacions entre els arxius britànics i alemanys no tenen tanta importància.

3.3. Federació Russa

Després de la desintegració de la URSS, se'ns va informar que la Unió Soviètica no havia retornat la totalitat dels documents alemanys requisats a la RDA, l'Alemanya de l'Est. Molt a principis dels anys noranta semblava que hi havia oportunitats excel·lents de retornar a Alemanya «3 km» de documents alemanys, encara sota la custòdia russa. Durant la Taula Rodona Internacional sobre Arxius celebrada el 1994 a Salònica, vaig observar que la voluntat política d'acatar els principis arxivístics s'havia evaporat, cosa que vaig acabar de confirmar quan, poc després, el Parlament rus va aprovar una legislació segons la qual els béns culturals estrangers, entre els quals hi ha els arxius, passaven a ser considerats trofeus. Amb tot, nosaltres continuem defensant el principi segons el qual els materials arxivístics generats en el que avui constitueix el territori d'Alemanya i els arxius de les forces armades, tard o d'hora, hauran de ser retornats a Alemanya.

La decepció expressada en el paràgraf anterior no implica en absolut que les relacions entre els arxivers russos i alemanys siguin delicades. Ben al contrari: la cooperació és excel·lent i, actualment, hi ha dos projectes conjunts. El primer consisteix a descriure, microfilmare, digitalitzar i publicar els documents de l'Administració Militar Soviètica a Alemanya (1945-1949) i, el segon, a l'empara del Consell d'Europa, a descriure i digitalitzar els Arxius del Komintern (en aquest últim participa, entre altres països, Espanya).

3.4. França

Excepte pel que fa a la molt primerenca i una mica més recent devolució de petites quantitats de documents militars i locals, no hi ha amb França cap acord relatiu a les sol·licituds de devolució dels arxius alemanys més importants. Al marge de la solució que s'adopti, ningú no

pot acceptar que els documents generats durant l'ocupació i fins al 9 de maig de 1945 pertanyen al país ocupat, i els emesos a partir d'aleshores, al país ocupant. Caldrà en tot cas observar el principi del tractament equitatiu.

3.5. Els Països Baixos

Particularment destacable en l'àmbit dels acords internacionals sobre reclamació i devolució d'arxius va ser la decisió que el 1974 va adoptar l'Institut per als Documents de Guerra dels Països Baixos, totalment d'acord amb el Servei d'Arxius Estatals holandès, segons la qual s'aprova-va retornar al Bundesarchiv i a altres arxius alemanys una part dels documents adquirits per aquest institut que versaven sobre la història de l'ocupació dels Països Baixos durant la Segona Guerra Mundial. L'última devolució d'un dilatat i escalonat procés va tenir lloc l'any 2001. El Bundesarchiv va transferir del seu fons documents sobre l'ocupació als Països Baixos perquè, com a excepció, Alemanya i els Països Baixos no tinguessin res per reclamar-se mútuament.

3.6. Polònia

Tenint en compte els crims nazis perpetrats contra la població polonesa, les relacions entre el Bundesarchiv i la Direcció General han estat i continuen sent bones des dels temps del règim comunista a Polònia fins a l'actualitat. Durant la segona meitat dels anys noranta van tenir lloc alguns intercanvis de materials arxivístics no prussians. El conflicte sobre el llegat arxivístic de Prússia en les zones orientals de Prússia que, des de 1945, integren Polònia impedeix de moment que tots dos governs arribin a un acord. La meua posició professional en aquest sentit sintonitza més amb la filosofia arxivística més recent, esgrimida per Polònia, que no pas amb la posició política del meu Govern, encara que els prego que compreguin que no em pugui dilatar en comentaris sobre aquest tema a l'estranger. Tanmateix, m'agradaria esmentar que el meu Govern va finançar parcialment el projecte, iniciat pel Consell d'Europa i protegit activament pel Bundesarchiv, de reconstruir el llegat arxivístic de la Polònia dividida (1772-1918).

3.7. República Txeca

Dissortadament, la República Txeca té retinguts els arxius del Tribunal Militar Suprem del Reich alemany, com també els Arxius Centrals de les Forces Armades de les SS nazis, i cap d'aquests arxius no té relació amb la història txeca.

3.8. Altres països

A Àustria, Dinamarca, Hongria i Romania s'han portat a terme intercanvis i devolucions de menys envergadura i el resultat ha estat del tot reeixit. Es van acordar, així mateix, programes d'intercanvi de microfilms amb molts altres països, entre els quals hi ha, per exemple, Iugoslàvia i Sud-àfrica.

Per no allargar-me, diré que la meua posició és molt clara. No advoco a favor d'una transferència dels arxius alemanys generats en els països ocupats, però sí a favor de la tornada a Alemanya de tots els arxius alemanys que van ser produïts a l'interior de l'Alemanya actual, incloent la totalitat del material produït per les autoritats del conjunt de la nació i per les forces armades pel fet que no actuaven com a administracions del país ocupant.

Estant reunits a Espanya, en concret a Barcelona, i conscient com sóc dels problemes dels països federals, com el meu mateix país, vull subratllar que els drets arxivístics dels governs estatals, regionals o locals s'han d'observar des del mateix punt de vista que els drets dels governs nacionals. Per a la recuperació del material arxivístic alemany sota la custòdia dels aliats o altres entitats foranes, els Arxius Federals van acatar estrictament el principi de procedència a favor de les administracions d'arxius estatals, governs locals i arxius eclesiàstics i privats. Si el govern federal o el Bundesarchiv no s'avinguessin a transferir, com en el cas dels arxius bavaresos la custòdia dels quals van cedir els Aliats a Baviera de manera immediata, l'escàndol polític que això representaria tindria conseqüències nefastes per a les autoritats federals.

4. La reunificació d'Alemanya

Atès que vaig ser membre de la delegació de l'Alemanya Occidental durant les converses de 1986 i 1987 al voltant de la transferència dels materials arxivístics entre les dues Alemanyes, el 1990 se'm va sol·licitar consell professional sobre com es podia esmenar la Llei d'arxius federals mitjançant la Llei del tractat d'unificació, de 23 de setembre de 1990. Es va aconseguir arribar a una solució satisfactòria en relació amb els documents públics de la RDA, en el sentit més restringit del terme. En canvi, la reestructuració dels estats en el territori de l'antiga RDA, com també la renovació de les responsabilitats dels governs locals en l'àmbit dels arxius, no va ser una tasca gens fàcil. Els arxius de l'exèrcit i de l'administració central de la RDA es van traslladar al Bundesarchiv, mentre que els arxius regionals i locals de l'administració de la RDA es van transferir a les institucions arxivístiques dels cinc nous estats i del Berlín reunificat.

El 1990 tampoc no vam aconseguir arribar a una solució satisfactòria pel que fa a la conservació dels arxius dels partits i les organitzacions laborals de la RDA, un tema que considero que és interessant desenvolupar més detalladament.

L'Estat central de la República Democràtica d'Alemanya (RDA) i el Bundesarchiv (RFA) van elaborar una proposta conjunta relativa a la conservació dels documents d'arxiu dels partits i les organitzacions laborals de la RDA ja a la primavera de 1990, mentre prenia forma l'acord legislatiu de la reunificació alemanya. Ambdues institucions arxivístiques compartien l'opinió que aquests documents d'arxiu s'haurien de posar a la disposició de la població en arxius públics. No obstant això, durant les converses, els dos governs no van aconseguir posar-se d'acord en la redacció de l'esborrany de llei, per la qual cosa es va delegar la feina de conservar els arxius dels partits i les organitzacions laborals de la RDA als legisladors de l'Alemanya reunificada.

Fins a finals de 1990, aquest tema no va cridar tant l'atenció a Bonn. En canvi, a principis de 1991, el Comitè d'Asseriments interiors del Bundestag (el Parlament Federal) va criticar durament el Govern Federal i el Bundesarchiv per no haver fet res, suposadament, en aquesta matèria. A finals d'agost de 1991, els principals partits van arribar a un acord sorprenentment ràpid en el Comitè Interior del Bundestag. Es va acceptar aleshores la proposta de crear els Arxius dels Partits i les Organitzacions Obreres de la RDA (*Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR*) en forma de fundació dependent del Bundesarchiv, de tal manera que es respectessin tant els interessos dels seus antics propietaris com els del públic i, en concret, els dels investigadors, acatant sempre els principis arxivístics.

Aquest acord va derrocar l'intent d'un grup de científics, la majoria berlinesos, de lliurar els documents d'arxiu a instituts de recerca, la qual cosa hauria constituït una pràctica molt poc professional. El partit més afectat, el PDS (Partei des Demokratischen Sozialismus o Partit Socialdemòcrata, successor del partit comunista), va votar en contra d'aquesta proposta en el Bundestag i, durant els mesos següents, va treballar d'una manera constructiva i amb gran èxit en l'elaboració del text legal.

La Llei dels arxius federals quedava completada per l'Esmena de 13 de març de 1992, article 2, paràgraf 9, que regula l'oferta i els procediments de transferència de documents d'arxiu propietat de l'Estat al Bundesarchiv i estipula clarament que *"d'acord amb aquesta llei, tots els documents propietat del Partit Socialista Unificat d'Alemanya, d'organitzacions i personalitats legals aliades amb aquest partit i d'organitzacions públiques de la RDA s'han de considerar documents d'arxiu, sempre que tractin sobre l'execució dels deures estatals. Aquesta premissa s'aplicarà, així mateix, a tots els altres partits de la RDA, com també a les organitzacions i les personalitats legals que hi estiguin vinculades"*.

Atès que l'expropiació sense compensació era una solució dubtosa des del punt de vista constitucional i que l'expropiació amb compensació era difícil defensar-la políticament, la Llei només aclaria les relacions de propietat, sense modificar-les. De resultes de tot això, cap part qualitativament ni quantitativament definible no quedava protegida per la Llei d'arxius federals i, per tant, se sotmetia a la direcció dels Arxius Federals. Per sort, la idea de dividir els arxius en parts d'acord amb el principi d'origen no va ser acceptada i els legisladors van definir els punts següents en l'article 2 de la Llei d'arxius federals:

1 Amb el nom de Fundació dels Arxius dels Partits i les Organitzacions Obreres de la RDA (*Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR*) s'aprova la creació d'una fundació emparada per la Llei pública i dependent dels Arxius Federals. La Fundació es crearà mitjançant un decret del Ministeri Federal d'Interior.

2 Les funcions de la Fundació seran allotjar, conservar de manera permanent, fer accessibles i completar els documents definits en el paràgraf 9 de l'article 2. Aquestes funcions s'estendran a altres documents, materials i a tot allò que sigui propi d'una biblioteca que tinguin relació amb la història d'Alemanya i, en particular, amb els moviments obrers internacionals i alemanys.

3 Els documents definits en el paràgraf 9 de l'article 2 hauran de ser transferits a la Fundació i passaran a ser propietat seva. La titularitat de la resta de documents, materials i objectes bibliotecaris haurà de ser decidida mitjançant acords individuals amb els seus propietaris.

Aquests tres paràgrafs de l'article 2 s'han de considerar un assoliment legislatiu, sobretot perquè estableixen una distinció clara entre els documents relacionats amb les activitats estatals i altres documents, al mateix temps que demostren que, per necessitats arxivístiques i científicohistòriques, els objectes d'arxiu relacionats per naturalesa no s'haurien de separar per raons legals, sinó que haurien de romandre junts en compliment del principi de procedència i de les seves vinculacions històriques. Pot sorprendre que una llei sobre arxius estableixi també legislació sobre material bibliotecari. El motiu que justifica aquesta extensió cal buscar-lo en part en el fet que els propietaris dels arxius van sol·licitar, amb tota coherència, que els seus arxius i biblioteques romanguessin junts, però també en la concepció general que, en molts àmbits, es dona una transició fluïda entre materials arxivístics i bibliotecaris. A més a més, si s'haguessin tractat per separat les biblioteques, s'haurien trencat els vincles històrics, una ruptura que, des d'un punt de vista professional, és impossible d'argumentar.

No obstant això, l'assoliment més important dels legisladors es pot observar en la segona frase del paràgraf 3 de l'article 2a. Per a l'elaboració d'aquesta frase, els aleshores propietaris i la República Federal —representada pels Arxius Federals— van haver d'arribar a un acord. Les converses sobre el contingut dels «acords individuals» (per als quals es va encunyar un nou terme, *Einbringungsvertrag* o «contractes d'aportació») es van allargar uns quants mesos.

Durant les converses mantingudes amb el PDS per definir el «contracte d'aportació» es va topar amb diverses dificultats, originades majoritàriament per les concepcions diverses del dret de propietat. El PDS continua reclamant els objectes que van passar a ser propietat de la Fundació com a resultat del «contracte d'aportació» de 29 de desembre de 1992. I malgrat que fins avui no ha admès les regulacions legislatives de creació recent, a la pràctica les respecta i les aplica. Imagino que, al ministre d'Interior, no li devia resultar fàcil de convidar el president del Bundesarchiv a signar un contracte en el qual acceptava el concepte de llei de l'altra part, diferent del de la llei federal. No obstant això, aquest fet demostra clarament que ambdues parts van donar prioritat als aspectes professionals per sobre de les divergències legals, amb la finalitat de dipositar els materials d'arxiu i de biblioteca del SED sota protecció pública.

També hi va haver dificultats pel que fa a la conservació dels Arxius i la Biblioteca de la FDGB (sigles del Freier Deutscher Gewerkschaftsbund o Sindicat Alemany Lliure), és a dir, del moviment sindical. La FDGB va decidir, just abans de la seva dissolució, transferir els materials arxivístics i bibliotecaris a una fundació. Això va obligar els representants de la Fundació, els fideïcomissaris que havien de liquidar la FDGB, el Ministeri Federal d'Interior, l'empresa fiduciària i els arxiviers i els bibliotecaris de la FDGB a trobar una solució que satisfés tant els interessos del moviment sindical com les necessitats professionals, sense oblidar la voluntat de la FDGB. Gràcies a l'atmosfera de confiança que es va anar incubant al llarg de les reunions celebrades a partir del març de 1991, en les quals es va lluitar per assegurar els llocs de treball dels bibliotecaris i els arxiviers de la FDGB, va ser possible superar les dificultats legals i formals.

El debat al voltant dels arxius de la FDJ (Freie Deutsche Jugend o Joventuts Alemanyes Lliures) es va allargar durant anys i mereix un capítol a part en la història arxivística de l'Alemanya reunificada. Una experta, a qui es deu el mèrit indiscutible d'haver conservat els documents arxivístics de la FDJ durant aquells temps turbulents, va insistir que la FDJ li havia transferit la propietat dels arxius en qualitat de presidenta d'una associació. No obstant això, el Govern no va acceptar aquesta concepció judicial, a causa del fet que aquesta transferència de propietat no va ser aprovada mai ni per la Comissió del Govern de la RDA ni per la Comissió Independent de la RFA, d'acord amb la Llei de partits de la RDA. El debat va adoptar un to que, com a implicat, no vull

reproduir. Cal destacar, tanmateix, que el cas va arribar als tribunals en forma de demanda. Quan el tribunal administratiu va jutjar que, d'acord amb la seva interpretació, la cessió de propietat a favor d'aquella senyora mai no va tenir lloc, es van començar a albirar les possibles solucions i, entre finals de 1993 i principis de 1994, es va assolir un acord final. Va ser sobretot l'empresa fideïcomissària qui va lluitar sense parar per arribar a aquesta solució.

Una de les condicions principals que van imposar els propietaris abans de signar el «contracte d'aportació» és que s'havia de garantir la seguretat social als seus treballadors. El Bundestag, el Govern Federal i els Arxius Federals van fer un gran servei creant setanta nous llocs de treball per a la Fundació. A més a més, els Arxius Federals van oferir algunes ocupacions noves finançades amb el seu pressupost. D'aquesta manera, tots els treballadors que complien els requisits per esdevenir funcionaris van poder començar a treballar en la Fundació dels Arxius dels Partits i les Organitzacions Obreres de la RDA a partir del 4 de gener de 1993. Aquest assoliment no va ser fútil, sobretot si tenim en compte que, per exemple, el Ministeri Federal d'Interior havia retallat cinquanta llocs de treball a principis d'aquell any fiscal.

Per resumir, és possible afirmar que aquesta solució pot servir d'exemple internacional, un exemple de la manera com un gran problema arxivístic, legal i polític es va solucionar creant la Fundació dels Arxius dels Partits i les Organitzacions Obreres de la RDA i de la manera com els documents es van poder transferir als arxius estatals per conservar-los. En tots els altres països que antigament van estar dins l'esfera comunista, els materials d'aquest tipus van ser simplement expropiats: es va privar els seus antics propietaris del dret a intervenir. I fins i tot, malgrat que la regulació aprovada va plantejar problemes administratius, aquesta solució es pot considerar òptima, tant des d'un punt de vista psicològic com polític i arxivístic.

5. Resum

La transferència d'arxius planteja problemes d'índole similar tant si es porta a terme a escala internacional, entre dos països, com si es fa dins de les fronteres d'un mateix país. Jo, personalment, advoco a favor de la defensa dels principis següents:

1. D'acord amb el principi de procedència, els documents públics han de romandre en el territori per al qual es van crear. Si aquest territori pateix modificacions, els arxius han de romandre o ser transferits a una institució arxivística situada a la mateixa zona que l'organisme administratiu en el qual originàriament es van crear els arxius.

2. En tots els casos en què, d'acord amb el principi de pertinència, diversos països, territoris o altres organismes tenen un interès legítim a consultar la informació dels arxius situats fora del seu territori, tots haurien de tenir accés al material d'arxiu o rebre'n còpies.
3. Els arxius generats durant una ocupació que legalment pertanyen a la potència ocupant poden ser administrats per institucions d'arxius del país ocupat, ja que es van crear dins dels límits d'aquest territori ocupat o com a conseqüència de l'ocupació del territori en qüestió.
4. La documentació de les forces armades (i no el material que haurien pogut confiscar) pertany al país pel qual van lluitar, ja que no és possible definir una connexió territorial.
5. Els documents privats pertanyen al propietari, els drets de propietat del qual han de ser respectats.
6. Si per raons legals o polítiques no és possible trobar una solució, la creació de còpies constitueix un compromís legítim, si persones de mala voluntat no en fan un mal ús.
7. No estic segur de la utilitat real que pugui tenir el fet d'aplicar els principis que van de l'1 al 4 al material o als arxius que van crear-se abans de la Primera Guerra Mundial, atès que no ens podem permetre una inversió d'energia i diners d'aquesta mena en llargues discussions per arribar a un acord sense tenir cap perspectiva.

Resumen

El autor relata la doble actuación del Bundesarchiv en la recuperación y la unificación de los archivos alemanes. Por una parte, las negociaciones para la restitución de los archivos confiscados por los Aliados al finalizar la Segunda Guerra Mundial y por otra parte la transferencia y la reunificación de los archivos de las dos Alemanias tras el tratado de unificación. Ante la falta de legislación internacional sobre transferencias de archivos entre diferentes estados y ante la falta de precedentes sobre la reunificación, los archiveros alemanes establecieron una serie de principios profesionales entre los cuales cabe destacar el respeto a la procedencia territorial: "los documentos públicos han de permanecer en el territorio para el cual fueron creados" y el reconocimiento de los derechos archivísticos de los gobiernos federales, regionales y locales respecto a los documentos por ellos creados.

Résumé

L'auteur relate la double action du Bundesarchiv lors de la récupération et de l'unification des archives allemandes. D'une part, les négociations pour la restitution des archives confisquées par les Alliés à l'issue de la Seconde Guerre mondiale, et de l'autre, le transfert et la réunion des archives des deux Allemagnes après le traité de réunification. Devant l'absence de législation internationale sur les transferts d'archives entre États, et faute de précédent en matière de réunification, les archivistes allemands ont établi une série de principes professionnels parmi lesquels nous détacherons le respect de la provenance territoriale, i.e. *"les documents publics doivent demeurer sur le territoire pour lequel ils ont été créés"*, et la reconnaissance des droits archivistiques des gouvernements fédéraux, régionaux et locaux vis-à-vis des documents créés par eux.

Summary

The author recounts the dual efforts of the *Bundesarchiv* in the recovery and unification of the German archives: on one hand, the negotiations for restitution of the archives confiscated by the Allied powers at the end of World War II, and on the other, the transfer and reunification of the archives of both Germanies following the unification treaty. Given the lack of international legislation regarding the transfer of archives between different states, and given the lack of precedents regarding reunification, the German archives established a series of

professional principles, most notably a respect for territorial origin (“public documents must remain in the territory for which they were created”) and the recognition of the archivist rights of the federal, regional and local governments in respect of the documents created by them.